

Нурмухаметова М. Г.

Здобувач кафедри політології Донецького національного університету

СПЕЦИФІКА РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЧНОГО КУРСУ РОЗВИТКУ КРАЇНИ В ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД ФОРМИ ПРАВЛІННЯ

Виділено найбільш перспективні напрямки застосування наукових гіпотез щодо залежності стратегічного курсу розвитку держави від форми правління. Подано пропозиції щодо вдосконалення реалізації стратегій впровадження курсу розвитку держави в змішаних республіках, до яких відноситься й Україна.

Ключові слова: інститут глави держави, форма правління, стратегічна політика, політичний розвиток, форми державної політики

Актуальність представленої теми дослідження визначається впливом політичних, економічних та соціокультурних змін системного характеру які зміцнюють державу в контексті розвитку її стратегічних програм. Історично, саме державна влада в особі її керівника встановлює орієнтири соціального, економічного, політичного та іншого розвитку щонайменше на термін його каденції. Тому, розгляд проблеми впровадження стратегічного курсу розвитку держави крізь призму форми правління дозволяє нам проаналізувати вектори системної трансформації як самої держави, так й ефективності реалізованої політики. Мова йде про те, що в залежності від форми правління, інститут глави держави не тільки змінює наповнення стратегічного курсу держави, але й сам формує її сенс — принаймні чим більше у цього інституту повноважень, тим сильніше держава орієнтується на зовнішній вектори розвитку, й навпаки — чим менше у глави держави повноважень, тим більше він зосереджує уваги на внутрішній політиці. Саме доказу цієї тези й присвячено наше дослідження.

Предметом дослідження є впровадження інститутом глави держави стратегічного курсу розвитку країни.

Об'єктом виступає форма державного правління.

Метою дослідження є комплексний політологічний аналіз специфіки впровадження стратегічного курсу розвитку країни в залежності

від форми правління. Задля досягнення поставленої мети необхідно вирішити низьку дослідницьких задач, а саме: по-перше, визначити специфіку явища «стратегічний курс розвитку країни»; по-друге, з'ясувати місце й роль інституту глави держави у реалізації стратегічного курсу розвитку країни в залежності від форми правління; й нарешті, по-третє, з'ясувати специфіку реалізації стратегічного курсу розвитку держави в умовах системної трансформації політичної системи.

Проблематика дослідження стратегічного курсу розвитку країни явище переважно нове в політичній науці. Також, вказана категорія є предметом дослідження публічної політики, де вона означає здійснення державною владою певної програмної моделі розвитку держави. Тобто, під стратегічною політикою розуміється весь комплекс дій (як публічних так й не публічних), але вони повинні завжди мати певні наслідки й інституційні зміни [1, с. 63–64]. Саме у такому ключі ведуть свою дослідження представники американської школи публічної політики Г. Алмонд, В. Парсонс, Т. Парсонс та інші. Сутність їх досліджень полягає у тому, що політика це завжди сума певних рішень, які завдають орієнтирів розвитку політичної реальності й інтегрують в неї соціум [2, с. 127]. Але разом з тим, недослідженим залишається аспект інституційного оформлення названої політики, тобто—хто саме має компетенцію на впровадження такої моделі розвитку. Вказану проблему фахівці з публічної політики пояснюють непривітністю процесів політичного розвитку, де всі інститути вже інтегруються в певну систему [1, с. 107]. На наш погляд, за такої логіки виходить, що інституціональні процеси змішуються з процесуальними у складну систему прийняття політичних рішень, й при цьому виходить не яким, наприклад, яким чином може втілитися реальність роль інституту глави держави як гаранту конституційного ладу.

Вирішити цю проблему спробував вітчизняний науковець типологізації держав і політичних систем В. Якушик, який пропонує з наведеного наступну логіку: по-перше, необхідно розуміти, що держава являє собою адміністративно-політичну організацію верховної влади, яка у свою чергу є відображенням існуючих політичних процесів й одночасно має всі ресурси для впровадження альтернативних моделей політичного розвитку, які через примус (законодавство) виконуються всіма членами суспільства; по-друге, держава структурно являє собою інтеграцію трьох систем й процесів—населення, території й влади. Назване призводить до того, й це є по-третє—взаємодія населення з владою й формує ланцюжок певних політичних процесів, які є результатом й одночасно

причиною певних вимог [3, с. 279]. З огляду на це варто конституювати, що розвиток держави являє собою реалізацію певної моделі соціально-політичних процесах керівним інститутом політичної системи, яким й виступає інститут глави держави. На користь нашої логіки говорить дослідження російського дослідника О. Зазнаєва, де весь процес стратегії розвитку держави подається як модель взаємодіяльності законодавчої та виконавчої гілок влади. Російський вчений пропонує в якості реалізації стратегічного курсу розвитку країни крізь призму форм правління досліджувати наступні проблеми: повноваження виконавчої влади та її органів у порівнянні з інститутом очільника держави та характер взаємовідносин у межах трикутника «глава держави — уряд — парламент» [4, с. 93]. Отже, з наведеного виходять, що стратегія розвитку держави повністю залежить від інституційної ролі інституту глави держави, оскільки саме через специфіку взаємовідносин між органами державної влади й формалізується певна модель її стратегічного розвитку.

Таким чином, реалізація стратегічного курсу розвитку держави, на наш погляд, напряму залежить від форми правління. Ще одним прямим доказом нашої тези є дослідження видатного американського дослідника Е. Хейвуда. Який на підставі значної кількості емпіричних досліджень довів, що інститут глави держави через власну специфіку діяльності (арбітраж, гарантування конституційного ладу, виконання функцій верховного головнокомандуючого, наявність політичної волі, народна підтримка тощо) прямо визначає особливості організації всієї системи державної влади й формує стратегію її розвитку [5, с. 41]. Отже, проаналізуємо на практиці сенс нашої логіки щодо прямої залежності між формою правління й стратегічним курсом розвитку держави.

Виходячи з представлених нами підходів до розуміння сутності та специфіки стратегічного курсу держави, варто розуміти, що він реалізується лише в двох класичних формах правління — монархії та республіки [6, с. 4]. Отже, монархія та республіка на сьогоднішній день є основними формами державного устрою, де глава держави має неоднакові ресурси щодо аргументації й впровадження стратегічного курсу розвитку держави як кінцевої мети національного-політичного розвитку певної державної одиниці. Але разом з тим, на наш погляд — з класичних форм державного правління випадає специфічна форма пострадянських республік, а саме — президентська форма правління. Тому, вважаємо запотрібним дослідити її дещо окремо.

На думку класика політичної думки Алексиса де Токвіля, історично першою формою демократичного управління було саме президентське

правління, й вперше воно знайшло своє втілення у США як проміжна модель між парламентаризмом та монархією [7, с. 111—114]. Отже, Президент у США впроваджує у життя відразу дві стратегії державного розвитку, з однієї сторони він є повністю відповідальним за внутрішню політику (державно-представницькі повноваження) та достатньо незалежну від Конгресу зовнішню політику мотивуючи свою діяльність власним специфічним статусом. Вказана теза означає, що стратегічний курс розвитку держави за президентської форми правління відрізняється, на наш погляд, такої специфічною рисою, як встановлення певної гегемонії в світі щодо впровадження іншими державами курсу цієї країни. Але, така позиція потребує додаткового вивчення.

На відміну від президентської форми, монархія у сучасному її вигляді багато в чому є урізаною формою правління, де глава держави (монарх) виконує лише представницькі функції й дуже часто слугує церемоніальною фігурою в діяльності інших гілок влади (наприклад, узгоджує кандидатуру прем'єр міністра). Але, наприклад у Великобританії, саме інститут монарха визначає базові орієнтири зовнішньої політики й впливає на внутрішню політику територій Британської співдружності [8, с. 186]. Також, ще однією специфічною рисою інституту монархії при впровадженні стратегічного курсу розвитку держави є персоналізація цього інституту, тобто, впроваджувана ним стратегія сприймається населенням як даність й не підлягає критичному корегуванню [8, с. 187]. Іншими словами, сприймається на віру, наприклад—відмова Англії переходити на Євро.

Нарешті, остання форма правління, парламентська має два свої різновиди—парламентаризм (коли стратегічний курс розвитку держави є результатом парламентських дебатів) та напівпрезидентська або змішана (де стратегічний курс розвитку держави являє собою результат узгодження інтересів зацікавлених груп політики). Розглянемо ці дві форми правління більш детально. Парламентаризм як форма правління має значну історію свого втілення у життя ще з античних часів, але інституційне оформлення знайшов у першій Республіці у Франції (1793 р.). Характерною рисою цієї форми правління є наявність парламенту як центру вироблення політики відмінної від інституційного навантаження у вигляді керівника держави. Назване не означає, що посади Президента держави не існує зовсім, навпаки—інститут очільника держави зберігається й має переважно представницькі функції щодо забезпечення безпеки у країні. Але Президент обирається депутатами парламенту, а не громадянами на вільних виборах. Стосовно виро-

блення стратегічного курсу розвитку держави, то Президент здійснює їх в межах організації уряду [9, с. 401–403]. Іншими словами, за парламентської форми правління інститут глави держави не має ресурсів для вироблення стратегічного курсу держави й обмежується лише церемоніальною процедурою призначення або звільнення уряду, який й впроваджує затверджений парламентом курс.

У свою чергу, змішані республіки, до яких відносяться Україна, Польща, Португалія та інші, впроваджують поєднання ознак президентських та парламентських форм правління, які надають і закріплюють за главою держави прямий вплив на впровадження стратегічного курсу країні. Але, на відміну від класичної президентської форми правління, глава держави у змішаній республіці має постійно звертатися до законодавчої гілки влади з проханням затвердити ту або іншу стратегію розвитку держави [10, с. 258]. На наш погляд, інститут очільника держави у впровадженні стратегічного курсу розвитку країни переважно діє незалежно від волі народних депутатів й дій уряду, оскільки вони виступають механізмом легітимації цього курсу (голосування у парламенті за стратегічні рішення) та впровадженням з врахуванням економічних реалій (надання уряду наказів щодо пошуку економічної можливості впроваджувати певну стратегію розвитку держави).

Разом з тим, в Україні роль інституту глави держави у впровадженні стратегічного курсу розвитку держави, на наш погляд, є значною, але повною мірою через трансформаційний характер політичної системи й існування груп інтересів в політиці багато в чому не реалізовується. Саме аспектам загроз й наслідків впровадження стратегічного курсу розвитку України будуть присвячені наші наступні наукові розробки.

Таким чином, підсумовуючи результати нашого дослідження ми дійшли наступних висновків. По-перше, системне дослідження взаємозв'язку між формою державного правління та впровадженням стратегічного курсу розвитку країни передбачає включення у предметне поле базових аспектів функціонування будь-якої держави (політичного, нормативного й соціокультурного). По-друге, інститут очільника держави залишається єдиним елементом політичної системи, який визначає стратегію розвитку держави, але у залежності від форми правління, вона може бути широкою (президентська республіка), впливовою (монархізм) та одночасно вузькою (парламентаризм) і узгодженою (змішана форма правління). По-третє, стратегічний курс розвитку держави явище у політичній науці явище умовне, але як наочно демонструють наукові розробки фахівців з публічної політики, але воно

є детермінантною такої фундаментальної категорії як «ефективність державної політики».

Список використаних джерел:

1. Парсонс В. Публічна політика: вступ до теорії й практики аналізу політики / В. Парсон. — К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. — 549 с.
2. Веймер Девід Л. Аналіз політики. Концепції і практика; [пер. з англ. І. Дзюб, А. Олійник; ред. пер. КіО. Кілієвич]. — К.: Основи, 1998. — 655 с.
3. Якушик В. Типологізація держави (Словник політичної думки) / В. Якушик // Політологічні читання. — 1995. — № 2. — С. 275–281.
4. Зазнаєв О. І. Типологія форм правління: робота над помилками / О. І. Зазнаєв // Поліс. — 2006. — № 1. — С. 92–103.
5. Хейвуд Е. Політологія: Учебник для студентів вузів / Е. Хейвуд; [Пер. с англ.]. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005. — 544 с.
6. Симонішвілі Л. Р. Форми правління: Історія і сучасність. Учебное пособие / Л. Р. Симонішвілі. — М.: Флінта; МПСІ, 2007. — 280 с.
7. Токвіль А. де. Демократія в Америці / А. де Токвіль; [Пер. с фр. Предисл. Г. Дж. Ласкі]. — М.: Прогрес, 1992. — 554 с.
8. Суслопарова Е. А. Великобританія: реформи і модернізація / Е. А. Суслопарова // Поліс. — 2008. — № 3. — С. 183–189.
9. Конституції держав Європи. В 3-х томах. / Інститут законодавства і порівняльного правознавства при Правительстві РФ. / Під загальною ред. і з вступ. ст. Л. А. Окунькова. — М.: «Норма», 2001. — Т. 1. — 739 с.
10. Політологія: учеб. / А. Ю. Мельвіль [і др.]. — М.: Московський державний інститут міжнародних відносин (Університет) МІД Росії, Проспект, 2010. — 624 с.

Стаття надійшла до редакції 08.04.2014 р.

Нурмухаметова М. Г. Специфіка реалізації стратегічного курсу розвитку країни в залежності від форми правління

Виділені найбільш важливі аргументи, що доводять залежність реалізації стратегічної політики держави від форми правління. Подані пропозиції щодо факторів, які

способствуют выделению детерминант анализа стратегической политики государства в зависимости от роли главы государства в политической системы

Ключевые слова: институт главы государства, форма правления, стратегическая политика, политическое развитие, форма государственной политики.

Nurmukhometova M.G. Features of a strategic course of development of the country depending on the form of government

The most important arguments proving dependence of realization of strategic policy of the state from the form of government are allocated. Proposals concerning factors that promote allocation a determinant of the analysis of strategic policy of the state depending on a role of the head of state in political system are submitted.

Keywords: institute of the head of state, form of government, strategic policy, political development, form of a state policy.

© Нурмухаметова М.Г., 2014